

Ett ragnarök av funktion och estetik

Det goda livet i våra städer försvinner nu i ett ragnarök av funktion och estetik. I avsaknad av en genomtänkt vision om stadens sociala behov får byggbolag, arkitekter och konstnärer härja fritt, skriver Peter Elmlund i dagens debattartikel.

Socialingenjören – trettio-talshjälten som kritiserats och bespottats så mycket under 80-talet och framåt – är på väg tillbaka till politikens centrum, påstår Olof Pettersson i Svenska Dagbladets Samtider (20/1).

Debatt

Det är slut med det gångna decenniets antipolitik då begrepp som *privatisering, avreglering, spontana krafter och självreglering* programmatiskt ställdes mot politikernas *planeringsfel, prognosmissar, informationsbrister, irrationalitet, negativa bieffekter och projekthaverier*. Vi vet nu att den osynliga handen inte löser alla problem.

Vi vet också att den sociala ingenjörskonstens detaljreglering, standardisering och centralstyrning var misslyckad. Nu handlar det om den indirekta styrningens socialingenjör, konstaterar Olof Pettersson och exemplifierar sedan med de konstitutionella och institutionella diskussioner som pågått under 90-talet i både Väst- och Östeuropa.

Gamla begrepp

I sak är det inte svårt att hålla med honom. Men om vi nu skall damma av gamla begrepp och ge dem ny innebörd bör vi kanske mer noggrant utreda vad de ursprungligen betydde och betyder i dag.

Bortser vi från allmänna betydelser som jämlikhet, välstånd, samordning, utveckling och sådant finner vi att de specifika betydelsen i begreppet social ingenjörskonst måste ha med

ordet "social" att göra. Det är ett knepigt ord emellertid eftersom det strängt taget har två motsatta betydelsefält.

Det latinska ursprunget, *socialis*, betyder *sällskaplig* och i den meningen använder vi ordet social till vardags. Man är antingen social eller asocial. Men ordet används ju också i den politiska debatten, inte minst sedan Rousseau och hans Contrat Social, och då betyder det vanligen *samhälle* i någon sorts offentlig mening.

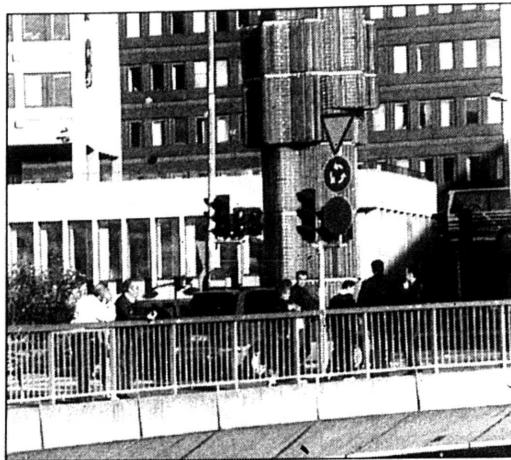
Vi har alltså en betydelse som hör hemma i den lilla världens spontana gemenskap (Gemeinschaft) och en som hör hemma i den stora världens (Gesellschaft) organiserade anonymitet. Intressant nog försökte uppfinnarna av den sociala ingenjörskonsten sammansmälta båda betydelseerna i ett och samma begrepp. Med hjälp av sociala reformer skulle ju människan frigöras från sin traditionella omgivning och sin härkomst för att istället skapa sig själv efter eget huvud och finna nya gemenskaper. I modernt språkbruk skulle vi kunna säga att det gamla civila samhället med hjälp av offentliga inrättningar skulle göras onödigt så att ett nytt – jämlikt – civilt samhälle kunde skapas.

Ingen slump

Tyvärr blev det inte så mycket bevämt med det senare. De små gemenskaperna skapas ju inte i bidrags- och transfereringssystemen utan i den fysiska verkligheten och på detta område utvecklades aldrig några sociala idéer av betydelse. Här fick istället de ekonomiska lagarna härska oinskränkt och det var faktiskt ingen slump att det blev så.

De stora sociala reformer som socialdemokrater – och många gånger också de borgerliga – ville genomföra var ytterligt kostsamma varför incitamentet till att skapa effektivitet i ekonomin var ohälsosamt starkt. Man drog sig inte för att med hjälp av lite planekonomi hjälpa marknadsekonomin på traven.

Eftersom världsekonomin un-

Lycka? Tanken att modern konst skulle göra de kala, effektiva städerna mer trivsamma och socialt funktionella saknar vetenskapligt stöd. Däremot kan man säkert finna belegg för att den höjer värdet på fastigheterna, skriver artikelförfattaren.

der åren 1930–1970 styrdes av stordriftstänkande blev konsekvensen att Sverige med stor brutalitet omstrukturerades för att tillfredsställa de stora fabrikkernas behov av arbetskraft och effektiva transporter. Frågan är om något annat parti än socialdemokraterna – med sin moraliska nimbus och sitt långa maktinnehav – hade kunnat genomföra detta så konsekvent och utstuderat.

Resultatet blev hur som helst imponerande. Lilla Sverige kunde plötsligt ståta med ett tjugotal världsledande företag och stora, lättkontrollerade fackföreningar och en fullständigt modern stadsbebyggelse. Inte ens andra världskrigets bombningar av europeiska städer kan jämföras med den politiskt styrda "förynelsen" av svenska städer.

Tillväxt, beskattning, fördelning i form av pengar och offentlig tjänsteproduktion var alltså det praktiska resultatet av den sociala ingenjörskonsten. Men den moderna stadsbebyggelsen blev aldrig särskilt social (i ordets vardagliga betydelse) till sin natur utan snarast motsatsen. Och när vi i dag talar om problem med bristande social kontroll och avsaknad av gemensamma värderingar kan vi inte bortse från den asocialitet som skapats av våra städers fysiska strukturer.

Nu menar jag inte att människorna i staden prompt skall påtvingas den lantliga gemenskap de lämnat bakom sig, tjuvning med en stad är ju bland annat anonymiteten i kombination med möjligheten att ta kontakt när man själv önskar. Vad jag är ute efter är att anonymiteten fått breda ut sig för mycket på mötesplatsernas bekostnad. Möten var stadens ursprungliga idé och är fortfarande dess viktigaste funktion.

Det kanske största misstaget i detta sammanhang är funktionsuppdelningen, det vill säga skapandet av renodlade bostadsområden, affärsområden, industriområden etc. Denna sorts stadsplanering alstrar mer trafik än vad som är nödvändigt och dödar effektivt gatulivet.

Produktionsapparat

Stadsplaneringen i den sociala ingenjörskonstens Sverige kom alltså att handla om transport- och boendeeffektivitet, inte om social gemenskap. Staden blev en del av näringslivets produktionsapparat och i detta faktum finner vi förklaringen till att den svenska stadsbyggnadsideologin aldrig ifrågasatts av näringslivets företrädare, som ju de senaste tjugotåren varit hätska kritiker till andra delar av den sociala ingenjörskonsten.

Hur många huvudpersoner har man inte sett irra omkring helt utan motiv i ren och skär vilshenhet i ett outgrundligt kaos, undrar Christer Nordlund efter att ha bevistat Göteborgs Filmfestival.

Over 300 filmer på 10 dagar. Det är vad som visas på Göteborgs Filmfestival. Men såg att en film i genomsnitt tar ett år att göra. Då talar vi om över 300 års arbete på 10 dagar.

Den svenska filmen "Vackert väder" (premiär i mars) är omtalad i branschen för dess låga budget. 4 miljoner. Många filmare frågar sig hur det är möj-

ligt att göra film för så lite pengar. I andra ändan frågar sig producenterna och distributörerna om möjligheterna att få tillbaka pengarna genom kedjan av biograflokaler, biljettrivare, bokningssystem, kopiering, marknadsföring osv osv. Besökarna betalar ju i genomsnitt 75 kronor.

Produktionens bekymmer

Tänker man så är det svårt att förstå hur någon överhuvudtaget är villig att satsa på film, i synnerhet på en marknad av Sveriges storlek. Det är produktionens bekymmer.

Regissörens bekymmer är att göra bra film. Men vad är det som driver regissören? Bli man regissör för att man har något att berätta och anser att filmen är det överlägsna mediet. Eller kommer viljan att arbeta med film först och förhoppningen om att hitta något att berätta i andra hand?

Frågan är förenklad. Men jag är ändå benägen att svara på det senare. Efter att ha tillbringat större delen av veckan på Göteborgs Filmfestival är det jag saknar mest en konkret och bra berättad historia. Med det menar jag inte bara ett allmänt

ämne, som invandrarkonflikter i Frankrike eller arbetslöshet i England. Det känner vi till redan innan vi sätter oss i biostolen.

Handkameror

Nej, det jag syftar på är filmer som hålls ihop av en historia med en drivkraft som för handlingarna framåt. En drivkraft som håller publikens intresse uppe, istället för nödlösningar som det gamla vanliga våldet och sexscenerna kombinerat med årets mest tydliga trend, skakiga handkameror.

Det måste ställas högre krav

Den gamla alliansen mellan socialdemokrati och storföretag medför att byggandet kan fortsätta ungefär som förut. Dennis-paketet är i allt väsentligt jämförbart med trettio-talsideen om att jämna Gamla Stan med mark för att ge plats åt en genomfartsled.

Kulturlivets representanter saknar emellertid inte heller ansvar. I denna krets finner man påfallande ofta stöd för de rådande stadsbyggnadsidéerna. Den funktionalistiska och funktionsindelade staden harmonierar ju med modernistisk estetik och har också gett modernistiska konstutövare arbetsstillfällen. Tanken att modern konst skulle göra de kala, effektiva städerna mer trivsamma och socialt funktionella saknar dock vetenskapligt stöd. Däremot kan man säkert finna belegg för att den höjer värdet på fastigheterna. Kulor och kultur har som bekant en naturlig koppling.

Ett lysande prov på kulturvärldens aningslöshet i dessa frågor bistod för övrigt författaren och kritiker Ulf Eriksson med i en krönika i Dagens Nyheter nyligen.

"Själv är jag anhängare av en, gärna flera skyskrapor i den tradition exempletvis Wennergren Center tillhör: slanka, omdömesgjutt lokaliserade riktmärken som bidrar till stadsskylhetens artikulering. De barn vars daghem hamnar i skuggan av en skyskrapa kanske när de växer upp kommer att glädjas åt det gatuliv skyskrapan främjar."

Med sitt oavsiktligt underhållande språkbruk exemplifierar Eriksson med all önskvärd tydlighet socialingenjörernas och esteterens oförmåga att se vad som pågår i ett samhälle. En skyskrapa orsakar först och främst transporter och trängsel. Det finns inget omedelbart samband mellan dessa transporter och gatuliv. Det finns mer av den senare varan i vilken medelhavsbys som helst än vad det finns vid Wennergren Center eller Folkskrapan.

Det goda livet i våra städer försvinner nu i ett ragnarök av funktion och estetik. I avsaknad av en genomtänkt vision om stadens sociala behov får byggbolag, arkitekter och konstnärer härja fritt. Frågan är nu vad Olof Petterssons nya socialingenjörer kommer att göra åt saken. Även den indirekta styrningen måste förr eller senare konfronteras med den fysiska verkligheten.

PETER ELMUND

Allt utom en bra historia

på manus. Och finns det bra manus, så kunde väl regissörerna i högre grad hålla sig till dessa manus. Det verkar som att många nöjer sig med en bra idé eller okej synopsis eller improvisationer under vägens gång. Det räcker uppenbarligen inte.

Hur många huvudpersoner har man inte sett irra omkring helt utan motiv, varje film kan ju knappast handla om ren och skär vilshenhet i ett outgrundligt kaos. Problemet är inte minst allvarligt i Sverige, där jag antar att filmstödet utgår från det manus som lämnas in för granskning.

Kort sagt. Allt verkar finnas. Bra skådespelare, stort intresse, viss ekonomi, tekniska möjligheter. Allt utom just en bra historia.

CHRISTER NORDLUND